

Eteläslaavit ja saksankielinen kulttuuri

Anetta Buras-Marciniak & Marcin Golaszewski (toim.): *Südslawen und die deutschsprachige Kultur*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015. 367 s. ISBN: 978-3-631-65468-2

Südslawen und die deutschsprachige Kultur (Eteläslaavit ja saksankielinen kulttuuri) on Łódźin yliopiston kirjallisuustieteilijöiden Anetta Buras-Marciniakin ja Marcin Golaszewskin toimittama kunnianhimoinen artikkelikokoelma. Artikkelien pääasiallinen kieli on saksa, mutta joukossa on myös sloveenin-, bosnian-, kroaatin- ja serbiankielisiä tekstejä.

Korkealle asetetuista tavoitteista kieliä, että teoksessa on kaiken kaikkiaan 29 kirjoittajaa ja lähes yhtä monta artikkelia. Kirja-arvion kannalta tämä kuitenkin merkitsee sitä, että jokaista artikkelia ei ole mahdollista käsitellä erikseen. Teoksen täydellinen sisällysluettelo on nähtävissä kustantajan internetsivuilta (www.peterlang.com/view/product/21762).

Eteläslaavien ja saksan puhujien keskinäinen vuorovaikutus alkoi jo Kaakkois-Euroopan slaaviasutuksen synnyn myötä. Uuden ajan alkaessa Habsburgien Itävallasta muodostui yksi kolmesta tärkeimmistä mahdista – Osmanivaltakunnan ja Venetsian lisäksi – joiden kulttuurinen vaikutus määrittää Kaakkois-Eurooppaa yhä edelleen.

Saksankielisen maailman erityisasema eteläslaavien historiassa näkyy muun muassa uskonpuhdistuksen ja valistuksen välittäjänä, lisäksi merkittävä joukko kansallisten heräämisten alullepanijoita sai oppinsa saksankielisissä yliopistoissa. 1900-luvun ensimmäistä puoliskoaa Balkanilla varjosti saksalais-itävaltalais-italialainen šovinismi ja sen poikkeuksellisen katastrofaaliset seuraukset alueella. Toisen maailmansodan vihollisasetelma eli vuosisadan loppuun asti säilöttynä pysyvästi sosialistisen Jugoslavian syntykertomukseen.

Vaikka kulttuurivaikutus on helppo nähdä vain yhdensuuntaisena, päinvastainen liike ei ole poikkeus. Saksankieliset muodostavat, tai ainakin muodostivat vielä 1900-luvun alussa, merkittävän vähemmistön Kaakkois-Euroopassa, ja toisaalta *gastarbeiterit*, siirtotyöläiset, sekä näiden jälkeläiset ovat täysivaltaisia toimijoita uusissa, saksankielisissä kotimaissaan. Lisäksi erityisesti Jugoslavian hajoamisstadiin liittyvät

teemat ovat olleet näkyviä myös saksankielisessä kulttuurissa.

Südslawen und die deutschsprachige Kultur on jaettu kolmeen osaan: kirjallisuuteen, kieleen ja kulttuuriin. Kirjallisuutta ja kulttuuria käsittelevät artikkelit on lisäksi ryhmitelty teemoiltaan rajatumpien alalukujen alle, jotka ovat oikeastaan havainnollisempia kuin pääluokittelu, joka ei tee oikeutta artikkelien moninaisille tarkastelukohteille ja lähestymistavoille. Artikkelien suuresta määrästä huolimatta teoksesta muodostuu pääosin temaattisesti eheä.

Artikkelikokoelman avaa Katarzyna Szczerbowska-Pruseviciuksen analyysi kenties laajimmin tunnetun eteläslaavilaisen nykykirjailijan Dubravka Ugrešićin teosten saksalaisista teemoista. Esseen kiintoisin anti liittyy havaintoihin kylmän sodan Berliinistä symboliikan lähteenä Ugrešićin tuotannossa.

Niin Berliinille kuin Habsburgien Itävallalle on kullekin omistettu kaksi artikkelia, ja kaiken kaikkiaan analyysin kohteisiin lukeutuvat sellaiset, pääasiassa sosialistisessa Jugoslaviassa syntyneet nykykirjailijat kuin Dragi Bugarić, Bora Ćosić, Daša Drndić, Aleksandar Hemon, Miljenko Jergović, Alma Lazarevska, Mile Stojić, Igor Štiks ja Aleksandar Tišma.

Erityisen tarkastelun kohteeksi nousee poliittisesti kiistelty saksalainen romaani- ja näytelmäkirjailija Peter Handke. Muun muassa Handken myötäsukaista suhtautumista serbeihin Jugoslavian hajoamissodissa valotetaan kolmessa artikkelissa. Handken Milošević-apologetiikka ei saa kirjoittajilta synninpäästöä, mutta erityisen hedelmälliseltä tuntuu Joanna Jabłkowskan tulkinta, jossa monikulttuurinen mutta silti yhtenäinen Jugoslavia näyttäytyy Handkelle antifasistisen taistelun ruumiillistumana.

Vierauden ja ulkopuolisuuden teemat ovat sisäänrakennettuja tarinoihin saksankielisiin maihin suuntautuvasta vierastyöläisyydestä ja pakolaisuudesta, joita useampi teoksen artikkeleista sivuaa pääasiassa kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Yhteiskunnallisemman katsauksen tarjoavat taas Saška Štumbergerin Anetta Buras-Marciniakin kaksi toisiaan täydentävää analyysiä slovenialaisesta siirtolaisuudesta.

Eteläslaavilainen maailma ulkopuolisen tarkkailijan kokemana näyttäytyy teoksen kahdessa saksankielisissä Balkanin-matkakertomuksia

käsittelyssä artikkelissa. Tarkastelijan ja tarkasteltavan osat kuitenkin vaihtuvat kutkutavasti Sofija M. Košničarin analyysissä Miloš Crnjanskin 1900-luvun alun matkakertomuksista Tonavan svaabien parissa – nykyisen Baijerin ja Baden-Württembergin alueella.

Kirjan kielitieteellisessä osassa on vain kolme artikkelia, jotka vaivoin asettuvat alaotsikon ”Wechselseitige Beeinflussung deutscher und südslawischer Sprachen“ (Saksan ja eteläslavilaisten kielten molemminpuolinen vaikutus) alle, eritoten koska artikkelit kuvaavat pelkästään saksan vaikutusta eteläslaaviin. Lisäksi on epäselvää, miksi saksalaista lainasanakerrostumaa kroaatin kielessä käsittelevä Tomislav Krpanin artikkeli on sijoitettu kirjan kulttuuri-osaan.

Kiinnostavin kielitieteellinen artikkeli on Robert Groseljin hieman lyhyeksi jäävä analyysi saksan kielen vaikutuksesta sloveenin syntaksiin 1500-luvun *Otročja Biblijassa*, viisikielisessä teoksessa, joka sisältää muun muassa lyhennelmän Vähästä katekismuksesta. Huomionarvoisia ovat muun muassa Groseljin havainnot saksan

määräisen artikkelin kääntämisestä. *Otročja Biblijan* kieli tarjoaisikin vielä yhden mahdollisen vertailukohdan Agricolan suomelle.

Südslawen und die deutschsprachige Kultur on huolellisesti toimitettu ja varsin tasalaatuinen teos. Kaikki käsiteltävät teemat eivät kuitenkaan taivu artikkelien melko lyhyeen keskipituuteen, mistä paikoin häiritsevän runsas alaviitteiden käyttö kieliin. Lisäksi vain osasta artikkeleita löytyy abstraktia ja väliotsikointia olisi toivonut käytetyn läpi kirjan.

Kaiken kaikkiaan käsillä oleva artikkelikokoelma onnistuu täyttämään vaativan tavoitteen: kansiin on saatu poikkeuksellisen kattava, monipuolinen ja pääosin eheä valitus laajasta teemasta. Toisin kuin usein yhtä kunnianhimoisen artikkelikokoelmien kohdalla *Südslawen und die deutschsprachige Kultur* vastaa otsikkoaan ja onnistuu olemaan enemmän kuin osiensa summa.

Max Wahlström

Naisnäkökulma vankileiriin Angaran varrella

Guzel Jahina: *Suleika avaa silmänsä*. Suom. Kirsti Era. Helsinki: Into, 2016, 456 s. ISBN 978-952-264-640-8

Guzel Jahinan (s. 1977) esikoisromaani *Suleika avaa silmänsä* (Zuleiha otkryvajet glaza) on mielestäni tärkeintä, mitä venäläisestä nykykirjallisuudesta on vuosiin suomennettu. Mahdollisesti se on myös melko lailla tärkeintä, mitä venäläisessä nykykirjallisuudessa on viime vuosien aikana kirjoitettu.

Jahina on kirjoittanut miltei parinkymmenen vuoden ajanjakson kattavan historiallisen romaanin, jossa kuvataan tataarien pakkosiirtoa Siperiaan 1930-luvulla. Romaanin päähenkilö on nuori tataarinainen Suleika, joka teoksen alussa asuu miehensä Murtazan ja Käärmenoidaksi nimittämänsä anopin kanssa tataarikylässä Kazanin kuvernementissä. Suleikan päivät täyttyvät anopin ja miehen palvelemisesta kodinhoidon merkeissä. Romaanin alussa Suleikan mies tapetaan ja Suleika lähetetään muiden kulakiksi tuomittujen kanssa pakkotyöhön Siperiaan, Krasnojarskista satoja kilometrejä pohjoiseen Angara-joen varrelle. Pakkosiirretyt perustavat taigaan asutuksen, joka saa nimekseen Semruk, ja josta vuosien kuluessa kasvaa oikea kylä.

Pakkosiirrettyjen asutusta valvomaan nimitetään komendantti Ignatov, joka on kuljettanut joukon Venäjän halki Angaralle. Ignatov kaipaa aluksi suurempiin tehtäviin, pois syrjäiseltä taigalta, eikä viihdy Semrukissa lainkaan. Vähitellen hänen vastarintansa kuitenkin tuntuu karisevan ja hän tottuu ajatukseen Semrukiin jäämisestä. Ignatov on kaikessa ristiriitaisuudessaan romaanin kiehtovimpia hahmoja. ”Tunteet on annettu ihmiselle sitä varten että hän hehkuisi. Jos ei ole tunteita, vaan ne ovat kadonneet, onkoärkeä takertua sammuneisiin hiiliin?” (s. 84) Ignatov pohtii romaanin alkupuolella. Hänet kuvataan ihmiseksi, joka ei pysty todella kiintymään yhteenkään tapaamistaan naisista. Ignatovin sanoin: ”Vain suuria asioita voi rakastaa: vallankumousta, puoluetta, kotimaata. Mutta naista?” (s. 84). Hänen vähitellen kasvava kiintymyksensä Suleikaan ja yrityksensä kieltää omat inhimillisemmät tunteensa on välillä kuvattu hieman kliseisesti, mutta silti hänen hahmonsä ei jätä lukijaa rauhaan. Ignatovin kautta Jahina kuvaa ihmisen ailahtelevaa ja sattumanvaraista moraalialia ja omaatuntoa poikkeusoloissa.

Toinen kiinnostava (mies)hahmo romaanissa on mieleltään järkkynyt Kazanin yliopiston lääketieteen professori Volf Leibe, joka tuomitaan